

L'hotellaria tranter fluriziun e crisas

■ «Hotellaria» è in term collectiv utilisà en la statistica svizra uffiziala per designar las diversas furmas da l'alloschament, saja quai l'hotellaria per propi (hotels, pensiuns, motels, chasas da cura, albierts) u la parahotellaria (chombras, abitaziuns da vacanzas, albierts da giuventetgna, campadis e.a.). La denominaziun sa referescha a manaschis ch'offran a giasts cunter pajament alloschi e dunsena, sa distinguend uschia da la restauraziun (senza alloschi) e da las chasas d'utilitad publica betg accessiblas a tuts.

Hotels da citad a las vias da transit

L'hotel (betg determinà sco noziun ni dal punct da vista giuridic ni economic) en il senn d'in lieu d'alloschament pli grond e da qualitad – per exempel l'Hotel Schwanen a Lucerna il 1835 – è entrà en diever en citads svizras en ils onns 1830 cura che l'augment dal traffic commercial e dal dumber da viagiatur surpassava las capacitads dals albierts. A l'entschatta d'ina hotellaria destinada a la recreaziun ed a la reconvalescenza dals giasts stevan ils hotels cun bogns da cura, per exempel a Ragaz Bogn (1841 respectivamain 1868), Tarasp u S. Murezzan (1860–64). En ils onns 1870 en suandads hotels da cura (curas climaticas, curas d'aua e da scotga) e sanatoris construids en regions pli autas, per exempel a Tavau, Claustra, Mustér, Flem ed Arosa.

Hotels sco lieus da recreaziun

Il success da l'alpinissem ha promovì a partir da la mesadad dal 19avel tschientaner l'hotellaria al pe da las Alps (surtut a Lucerna ed ad Interlaken), en vischnancas da muntogna e perfin sisum las muntognas dal spazi alpin e prealpin (surtut en la Svizra Interna, l'Engiadina, la Part Sura Bernaisa ed il Vallais): dapi il 1865 en vegnids erigids hotels pli pitschens e pensiuns e gia a partir dal 1875 gronds hotels da luxus, l'emprim a S. Murezzan Bagn, alura a S. Murezzan Suvretta ed en autras vischnancas da l'Engiadina. Il stil architectonic dals hotels e la gestiun dals manaschis s'orientava als giavischs dals giasts esters che provegnivan fin il 1914 surtut da l'Engalterra, da la Germania, da la Russia e dals Stadis Unids da l'America e che tschertgavan la bellezza da la natira, ma era in ambient social elevà. Igl en naschids hotels-palazis cun vista sin las muntognas, savens munids cun salas da giu (p.ex. l'Hotel

Bernina a Samedan, il Palace a S. Murezzan). Tals hotels duevan satisfar als basegns d'ina clientella bainstanta (aristocrazia e classa mesauna industrial e bancara) che restava ditg. L'hotellaria da luxus è era stada quella ch'ha rendì enconuscenta la Svizra sco pajais turistic d'emprima classa a l'exteriur. Als giasts da vacanzas da la classa mesauna offrivan ils hotels pitschens, las pensiuns ed ils albierts alloschis pajabels. Il svilup e la qualitad excellenta dals hotels en d'attribuir a l'epoca dals pioniers a singuls hoteliers ed a lur dinastias (Kienbergers, Bons, Badrutts e.a.) ch'eran savens parentads in cun l'auter e ch'han transmesso lur savair e lur chapital d'ina generaziun a l'autra.

Fluriziun e crisas da l'hotellaria dal 1914-45

En proporziun cun la populaziun aveva la Svizra Interna enturn il 1900, anc avant il Grischun, la pli gronda densitad d'hotels. In augment nuninterrut da giasts tranter il 1890 ed il 1914 ha manà a la gronda fluriziun da l'hotellaria grischuna. L'hotellaria da luxus, fermamain chapitalisada, è alura stada spezialmain suttaosta a crisas: l'absenza surtut da giasts esters durant l'Emprima Guerra mundiala ha mess l'hotellaria e las vischnancas dependentas da quella en ina profunda crisa finanziaria e sociala. L'hotellaria, colliada cun l'economia publica, era entant davenada l'emploidra la pli impurtanta. Perquai han surtut il chantun da Berna ed il Grischun, pertutgads fermamain da la crisa, empruvà da sustegnair cun agid da la Confederaziun l'hotellaria cun mesiras d'urgenza: il 1915 è vegnida introducida la concessiun uffiziala per novs hotels (clausula da necessitad vertenta fin il 1952); a la convenziun davart las tariffas interpretadas per evitar falliments en suandadas las fundaziuns da l'Uffizi naziunal svizzer dal turissem (1917/18), da l'Unìun grischuna da hoteliers (1918) e da la Schweizerische Hotelreuehand AG (cun sedia a Turitg), ina societat fiduziaria per la sanaziun da l'hotellaria (1921). Cun investiziuns massivas, oravant tut en l'infrastructura sanitar, han numerus hotels fatg gronds debits e blers en ids facticamain da las familias fundaturas a las bancas. En il temp tranter las guerras mundialas en vegnids erigids era implants da transport locals ed a partir dal 1925 vias d'autos ch'han avert la cuntrada, en in'emprima fasa al turissem da stad.

«Grand Hotel Surselva» a Flem, erigi l'onn 1907.

Suenter il 1930 han runals da skis (ils emprims en vegnids averts a Tavau il 1934) promovì il turissem d'enviern. La crisa economica mundiala è s'effectuada en maniera ordvart negativa sin l'hotellaria grischuna: il dumber da pernottaziuns è sa diminui da 4,1 miu. il 1929/30 a 3,3 miu. il 1938/39 respectivamain a 2 miu. il 1939/40. Durant la Segunda Guerra mundiala ha l'occupaziun dals hotels cun giasts svizzers e persunas internadas pudì mitigiar la crisa (pernottaziuns 1940–45: 2,8 miu. en media).

L'epoca dal turissem da massa

La nova partenza suenter il 1945 è stada difficila, malgrà l'augment da las frequenzas da giasts. En confrunt cun l'hotellaria a l'exteriur, construida en tutta prescha sin las ruinas relaschadas da la guerra, ha quella svizra stui vegnir suttaossa ad ina renovaziun da la stanza architectonica. Ils custs da construcziun elevads e la fermezza dal franc svizzer han dentant impedì la modernisaziun da l'hotellaria. La stagn d'enviern aveva pudì far in svilup allegraivel grazia a las diversas pussaivladads da far sport; blers hotels n'eran dentant, per mancanza da stgouda-

ments, betg preparads. La concurrenza da l'exteriur pli favuraivel aveva sfurzà ultra da quai a sbassar ils custs, tranter auter cun raziunalisar il process da lavur e spargnar forzas da lavur. Tuttina frequentavan adina damain giasts ils hotels en Svizra. La mobilitad creschenta ha alura promovì il turissem dal di e la parahotellaria, e l'augment dal standard da vita ha rendì las vacanzas a l'ester pli bunmargà.

A partir dal 1945 han las differentas furmas da l'hotellaria subì ina revitalisaziun: ils manaschis da cura (centers da rehabilitaziun, clinicas autalpinas, bogns da cura e.a.) en vegnids amplifitgads ed ils manaschis per passants (motels, hotels-garni e.a.) renovads; las interpresas da vacanzas activas (hotels da famiglia, hotels da sport) han integrà novas purschidas en lur program d'activitad (kurs, simposis, congress). En numerus lieus dal Grischun è sa furmada ina monocultura turistica, da la quala en sa fatsg dependents era ils mastergns e l'agricultura. Enturn il 1960 ha il turissem d'enviern superà quel da stad. Tranter il 1945 ed il 1980 è l'hotellaria s'augmentada per ca. 30 % pernottaziuns, fin il 2000 è il dumber sa diminui per ca. 7 %, dapi alura crescha el puspè, cumbain fitg plaun. A l'augment considerabel da pernottaziuns en l'hotellaria en ils onns 1980 (fin a 6,9 miu. il 1990/91) è suandada ina regressiun cuntinuanta a ca. 5,6 miu. il 2003/04, alura in augment a ca. 5,9 miu. il 2006/07. La midada structurala dals manaschis d'hotel è ida surtut a disfavur da las fatschentas pitschnas e mesaunas (fin a 50 letgs).

La parahotellaria

Fin il 1940 ha l'hotellaria caracterisà ils lieus turistics, a partir dal 1945 surtut la parahotellaria. Quella aveva sias antecessuras en las «chombras per giasts» affittadas da privats en il 19avel tschientaner. En ils onns 1860 ha il Club alpin svizzer cumenzà a construir sias chamonas en las muntognas, suandadas da las chamonas dals amis da la natira. A partir dals onns 1920 en vegnids erigids, tenor il model tudestg, albierts da giuventetgna. Durant il tranterguerras han era privats construi chasas da vacanzas ed instituziuns socialas han investì en chasas ed abitaziuns da vacanzas (colonias da vacanzas). En ils onns 1950 ha inizià il turissem da massa, provocond en il spazi alpin in enorm boom da construcziun cun entiras colonias da chasas ed abitaziuns da vacanzas en possess dad esters (segundas abitaziuns). Intginas da

quellas (p.ex. a Lags-Murschetg) furman veritablas colonias da vacanzas, abidades mo temporarmain. Cun l'introducziun da l'uschenumnada proprietad en condomini (1965) en vegnidas ademplidas las cundiziuns legalas per la construcziun da chasas d'appartaments cun abitaziuns d'atgna proprietad. La construcziun dischordnada tras segundas abitaziuns è vegnida franada levamain tras la reducziun da las zonas da construcziun e tras la limitaziun da la vendita da terren da bajegiar ad esters. Plazzas da campar, fittadas per grond part durant l'entir onn ad ina clientella stabla, han survegnì in'infrastructura adina pli pretensiusa. En ils onns 1970 en vegnids en moda hotels d'appartaments (residenzas en proprietad cun colliaziun ad ina infrastructura d'hotel). Bainbaud ha il dumber da letgs da la parahotellaria superà quel dals hotels e da las pensiuns. En ina ulteriura fasa d'expansiun en era ils implants da transport vegnids schlargiads massivamain (p.ex. a Lags e Suagnign). Las cifras da pernottaziuns han stagnà a partir dal 1980 ed en alura sa diminuidas da 14,7 miu. il 1990/91 ad 11,9 miu. il 2002/03. Il process da restructuraziun da l'hotellaria n'è anc betg terminà, era sch'ìls hotels ed ils manaschis da cura han pudì schlargiar lur capacitad dapi la guerra fin il 2000/01 per 12 %. L'hotellaria è dentant vegnida superada da la parahotellaria per quai che riguarda la purschida da letgs: la part da quella importava il 1980/81 77 % dals letgs (ca. 54 % da las pernottaziuns), il 2002/03 73 % (ca. 52 %). Bleras vischnancas promovon dapi intgins decennis in turissem moderà. Il chantun Grischun da sia vart sustegna surtut quellas furmas dal traffic d'esters cun in aut grad da competitivitad sco era ils lieus che pon concurrenzar ad in nivel internaziunal. Gia en l'emprima mesadad dal 20avel tschientaner generava il turissem en buns onns 30–40 % da las entradas dal Grischun, en la segunda mesadad dal tschientaner è quella cumpart schizunt s'augmentada a ca. 50 %. Jürg Simonett

L'Europa bainstanta sa scuntra en ils lieus da cura. (San Murezzan, december 1930).

Lexicon Istoric Retic

Il LIR cumpiglia bundant 3100 artitgels (geografics, tematics, artitgels da familias e biografias) davart l'istorgia grischuna/retica e la Rumantschia. Editura: Fundaziun Lexicon Istoric Svizzer; versiun online: www.e-lir.ch; versiun stampada: www.casanova.ch u en mintga libreria.